

OSMANLI İMPARATORLUĞU VE FLORANSA

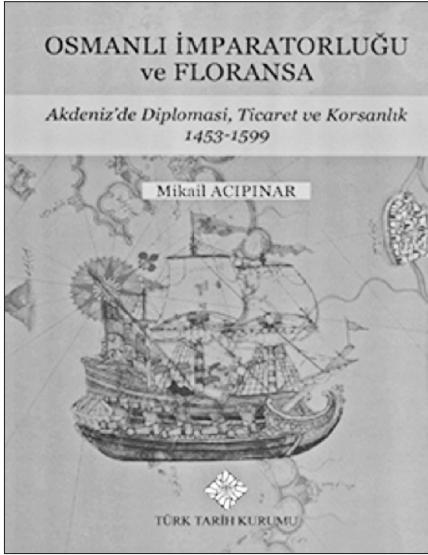

Hasan Saybir

Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz’de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, 492 sayfa.

Osmanlı Devleti ile İtalyan şehir devletleri arasındaki ilişkilerden en bilineni ve üzerinde en fazla çalışma yapılanı Osmanlı-Venedik ilişkileri olmuştur. Osmanlıların Venedik’le olan münasebetlerini, en azından İstanbul’un fethinden 16. yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte daha sarıh biçimde anlamak adına, Floransa-Osmanlı münâsebetlerini de yeterince kavramak gerekir. Bahsi geçen zaman diliminde Osmanlılar Venedik’e karşı bir denge siyaseti oluşturmak maksadıyla zaman zaman Floransa ve Ceneviz gibi diğer İtalyan devletleri ve Dubrovnik’le de temaslar kurarak onlara ahidnâmeler vasıtasıyla kısmi imtiyazlar ihsan etmiştir. Osmanlı Devleti ile 1569’dan sonra Toskana Grandukalığı olarak hayatına devam edecek olan Floransa Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler üzerine yeterince ve tafsilatlı çalışmalar bulunmaması, muhtemelen, özellikle 15. yüzyıl ölçeğinde iki ülke arşivlerinde konuyla ilgili sınırlı sayıda vesikaya tesadüf edilmemesinden veya Doğu ile ilişkilerde Venediklilerin ön plana çıkmasından kaynaklanmış gibidir.

Tanıttımı yapılan *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz’de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599* başlıklı eserde yazar öncelikle, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, bu konu hakkında çalışılmaması veya az çalışılmış olması gibi hususlara ilişkin bazı açıklamaları da ihtiva eden Kaynaklar kısmına yer vermiştir. Bu bölümde özellikle belirli konular için “sessiz” kalan Osmanlı kaynaklarının yetersizliği ifade edilmiş, kapsamlı bir çalışma yapmak, olayların eksik kalan yanlarını kapatmak ve ilişkileri kaynakların el verdiği

ölçüde mukayeseli bir şekilde ele almak için yabancı arşivlerin ve kaynakların önemi vurgulanmıştır. Bu nokta gerçekten önemlidir. Çünkü eski bir Roma sözünde de ifade edildiği üzere “*audi alteram partem*”, yani “*bir de öteki tarafı dinleyelim*” sözü ihtilâfları gideren, araştırmacıyı tarafsızlığa götüren bir düsturdur. Bu bölümde ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki konuyla ilgili defter ve tasniflerle birlikte Floransa Devlet Arşivi’nde (*Archivio di Stato di Firenze*) muhafaza edilen arşiv belgeleri ile içerikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca kronikler, yayımlanmış vesikalar, araştırma ve inceleme eserler değerlendirilerek ileride yapılacak başka araştırmalar için de bir kaynakça değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu bölümden sonra Ceneviz, Venedik ve Osmanlı ilişkilerinin kısaca özetlendiği, coğrafyadan bahsedilen ve Osmanlı siyaset dilinde Floransa adının nasıl anıldığına yer verilen Giriş kısmı yer almaktadır. Bu kısımda Medici Ailesi’nden bahsedilmiş ve Floransa tarihine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu kısımdan bilhassa Floransa’nın 15. yüzyılın ilk yarısına kadar ticari veya askeri amaçlı gemilere sâhip olamadıkları için emtia nakliyesinde diğer denizci güçlere bağlı olarak ticaret yaptıkları vurgulanmıştır.

Kitabın *Osmanlı-Floransa İlişkilerinin İlk Evresi (1453-1512)* başlıklı birinci bölümü dört alt başlığa ayrılmıştır. İstanbul’un fethi ve sonrasındaki Floransa hakkında bilgilere yer verilmiştir. Floransa 1421’de Pisa’yı ele geçirdikten sonra mallarını aracı olmaksızın Osmanlı pazarına sokma hakkı elde etmiştir. Ardından Osmanlılar, Venedik’e karşı politikalarında Floransa’yı öne çıkarmışlar ve onlara bazı ayrıcalıklar tanımışlardır. Bu sayede Osmanlı Devleti kendisine siyasi manada, güç bakımından denk olmasa bile, Venedik’e karşı bir müttefik edinmiştir. Nitekim bilinen ilk ahidnâmede bu döneme aittir. Mikail Acıpınar, iki devlet arasındaki dostluğun teşkil edilmesinde, İstanbul muhasarası esnasında Floransa’nın Latin birliğine destek vermemesi ve İstanbul’un Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardındanbu olayın Avrupa’da ortaya çıkardığı yankılar ile 1457’den itibaren Haçlı birliği kurma girişimlerine Floransa idaresinin siyasi ve ticari çıkarlarına uygun düşmemesinden dolayı sıcak bakmamasının etkili olduğunu ileri sürmüştür. Bu dönemde Osmanlı-Floransa münâsebetlerinin gayet dostane geliştiğine ilişkin sunduğu kanıtlardan birisi de Floransalı

bir tüccar-casus olan *Benedetto Dei*'nin bizzât Fatih Sultan Mehmed ile görüşebilecek kadar itimat kazanmasıdır. Ayrıca hem Osmanlılar hem de Floransalılar için belgelerin eksik olduğu bu dönemde *Benedetto Dei*'nin yazdığı kronik önemli bir kaynak değerindedir. Bu dönemde ahidnâmelerle kontrol edilen uluslararası ticaret ile Floransalı tüccarlar Osmanlı topraklarına değerli kumaşlar getirerek, piyasaya ithal kumaşlar dâhil etmişlerdir.

Fatih Sultan Mehmed'in Otranto üzerine sefere çıkmasında da etkin rol oynayan Floransa ile ilerletilen dostluk, onun halefi olan II. Bayezid döneminde de devam etmiştir. O kadar ki, bu süreçte Floransalı casuslar Şehzâde Cem hakkında saraya haberler dahî ulaştırmıştır. Yine bu dönemde Floransa'nın köklü ailelerinden olan Medici ailesinden İstanbul'a elçiler gönderilmiştir. Osmanlılar Venedik ile yaptıkları 1499-1503 savaşında da Venedik'e karşı bir alternatif olarak Floransa'yı ön plana çıkarmışlardır ve bu şekilde denge siyaseti izlemişlerdir. Zamanla iki devlet arasındaki ilişkilerde bazı gerginlikler olsa da Davud Paşa ile Andrea Gritti arasındaki görüşmelerden Osmanlıların hâlâ Floransa'ya karşı olumlu bir tavır içinde olduğunu anlıyoruz, fakat 1505 yılında Osmanlı Devleti, Floransa tâcirlerine ek vergi koymasıyla ve bu noktada Venedik'in bazı stratejik hamleler yapmasıyla Floransa'nın Doğu Akdeniz'deki gücü azalıp, avantajlı durum yeniden Venedik'in lehine dönmeye başlamıştır. Ancak Venedik'in, rakibi olan Floransa'yı ber-tarâf etme çabalarına rağmen Floransa İstanbul'da balyos bulundurma ayrıcalığını kaybetmemiştir.

Acıpinar, bu bölümde Floransa'nın Osmanlı payitahtındaki Floransa elçilerine ve Osmanlı-Floransa kültürel ilişkilerine de değinmiştir. Floransalı önemli seyyâhlar, heykeltıraşlar ve mimarlardan örnekler verilerek onların Osmanlı topraklarına yaptıkları gezilerden söz edilmiştir. Özellikle yaptıkları madalyonlarla Constanzo da Ferrara ve Bertoldo di Giovanni bu kısımda isimleri zikredilmesi gereken kişilerdendir.

Kitabın ikinci kısmı *Osmanlı İmparatorluğu ve Değişen Akdeniz Dünyası (1512-1578)* başlığını taşımaktadır. Bu kısım beş bâbdan müteşekkildir. I. Selim dönemini kapsayan ilk bölüm, arşiv malzemelerinin oldukça kısıtlı olmasından dolayı, daha ziyade baylos atamalarına dair bazı mektuplaşmalardan yola çıkılarak ele alınmıştır. Bunda hiç şüphesiz I. Selim döneminde yürütülen doğu ve güney-doğu faaliyetleri de etkili olmuştur, böylece o dönem kayıtları Floransa'dan ziyade doğu ve güney-doğu politikasının işleyişi için tutulmuştur. Dolayısıyla bu bölümde, yazarın da ifade ettiği bir şekilde, zaman zaman doğruluğu tespit edilememiş bilgiler ve bazı tahminler yer almaktadır. Bu döneme holist bir bakış açısıyla baktığımızda Sultân I. Selim dönemi Osmanlı-Floransa münâsebetlerinde çok önemli değişiklikler yaşanmamış olduğunu söylemek mümkündür. Ondan ziyade oğlu I. Süleyman döneminde gerçek anlamda değişimler yaşanacaktır. Bununla birlikte 1514'de Osmanlıların

İran'a karşı uyguladıkları ambargodan Floransa da etkilenmiştir. Bu husûs da devletlerarası politikanın Osmanlı pazarında kendisine karşı bir "ortak" istemeyen Venedik'in lehine dönmesini hızlandırmıştır. Bunda hiç şüphesiz Floransa'nın kendi içinde yaşadığı bazı siyâsî buhranlar da etkili olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman döneminin başlarında ise iki devlet arasında bazı gerginlikler yaşansa da Kanuni Sultan Süleyman da seleflerinin yolundan giderek Floransa'ya bahşettiği ahidnâmeyi tecdit etmiştir. Bu şekilde eski düzeni koruyan gelenekçi(*tradisyonalist*) politika takip edilmiştir. İlerleyen senelerde, Floransa her ne kadar münâsebetleri eski düzeyine getirmeye çalışsa da 1535'deki Osmanlı-Fransa ittifâkı hasebiyle Osmanlı-Floransa arasındaki münâsebetle reskisine nispeten geri planda kalmıştır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın ve diğer korsanların denizlerdeki "gazâ faaliyetleri" sebebiyle de Floransa muhtemel bir taarruzu önlemek adına bazı tedbirler almaya başlayarak deniz sınırlarını ve ürünlerini korumaya çalışmıştır.

Floransa ile Osmanlılar arasındaki gerginlik 1560 Cerbe Deniz Savaşı'nda iyice artmıştır. Çünkü Floransa yönetimi, Haçlı donanmasına doğrudan gemi ve asker desteği sağlamıştır. Bu iki devlet beynindeki husûmet Osmanlıların 1565 Malta kuşatmasıyla tam anlamıyla zirveye ulaşmıştır. Esâsında Floransa daha kuşatmanın öncesinde bile Malta'daki surların tahkîm edilmesi husûsunda bölge halkına yardım etmiş, muhâsara esnâsında da on iki kadar gemiyle savunmaya destek vermiştir. Böylece savaşın sonucundan zaten rahatsız olmuş olan Osmanlı Devleti ve bilhassa da Kanuni Sultan Süleyman, Floransa'dan bu hamlelerin gelmesi üzerine uzun zamandan beri bürûdetin hâkim olduğu Floransa ile aradaki temaslarında değişiklikler yaparak Batı'ya giden Osmanlı tüccarlarının varış noktalarını Dubrovnik ve Venedik ile sınırlı tutmuştur. Böylece Osmanlı devletlerarası politikasında Floransa'nın yerini eskiden olduğu gibi yine Venedik almıştır. Bunda şüphesiz Venedik'in bu dönemdeki tarafsızlık faaliyetleri de etkili olmuştur; Venedik her ne kadar Malta'ya el altından destek vermiş olsa da, Rodos şövalyelerinin göçü esnasında onların Girit'te uzun bir süre konaklamasını engellemesi Osmanlıların güvenlerini kazanmalarında etkili olmuştur.

Nihayetinde Sokollu Mehmed Paşa, Floransa balyosunu huzura çağırarak İstanbul'u terk etmelerini istedi. Her ne kadar Floransa baylosu bunu engellemeye çalıştıysa da çözüm yolu bulunamamış ve sürenin dolmasının ardından Floransalılar gayet ıstıraplı bir şekilde şehri terk etmek zorunda kalmışlardır. Limanda Kaptan Paşa'nın talimatıyla, bulundukları gemiden indirilerek başka bir gemiye bindirilmeleri esnasında Floransalıların malları da zayi olmuştur. Böylece Floransalılar denge siyasetini iyi koruyamadıkları için Osmanlı Devleti'nin itimâdını kaybetmiş ve Osmanlı Devleti'nin siyâsî ve ticarî olanaklarından mahrum kalmıştır. Floransa zaman zaman yeniden

imtiyaz almaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Bu başarısızlığın temel sebebi olan korsanlık da kitabın üçüncü kısmında ele alınmıştır.

Üçüncü kısım olan *Korsanlık ve Diplomasi (1574-1599)* bölümünde ise Santo Stefano Tarikatı ile Osmanlılar arasında olan korsanlık faaliyetleri incelenmiştir. Temel olarak Osmanlı kronikleri ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi vesikalarına dayanan bu kısımda çift taraflı okumalar yapılarak olaylar Floransa'nın bakış açısından da ele alınmıştır. Ayrıca Osmanlılar için devletlerarası hukûkun temini anlamına gelen, Osmanlıların "Dârü'l-harb" statüsündeki Hristiyan devletlere (zaman zaman bağlı devletlere) verdikleri ticarî, siyâsî bazı hakları ifade etmekte olan ahidnâmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Ahidnâmelerdeki bazı ifadelerden hareketle çıkarımlar yapılarak verilmiş yılları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kitabın dördüncü kısmı olan *Floransa ve Ticaret* başlıklı bölüm ise dört kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümde özellikle Osmanlıların Floransa'ya bahsettiği ahidnâmeler üzerinde durulmuş ve onların incelemeleri yapılmıştır. Devamında ise gümrük ilişkilerine değinilmiş, özellikle *garbo kumaşları* ve Floransa kumaşlarından hareketle ticâret üzerinde durulmuş ve elde edilen veriler tablolar hâline getirilerek okura değerlendirme kolaylığı sağlanmıştır.

Kitabın *Sonuç* kısmında genel hatlarıyla Osmanlı-Floransa münâsebetlerinin özetlenmesinden sonra *Kaynakça* ve *Dizin* kısmına yer verilmiştir. Son olarak da *Ekler* kısmında ahidnâmelerin İtalyanca ve Osmanlı Türkçesi ile görüntüleri, iki devlet arasındaki bazı diplomatik vesikalar yer almaktadır.

Mikail Acıpınar, iki ülke ilişkilerini 16. yüzyılın ikinci yarısında itibaren artış gösteren arşiv vesikaları yanında, gerek çağdaş kaynaklardan ve gerekse araştırma eserlerinden hareketle ihtilaflara düşmeksizin incelemiştir. Bu çalışma ile Türkiye'de üzerine pek fazla çalışma yapılmamış olan Floransa Devleti hakkında önemli bir kaynak vücuda getirilmiştir. Eserde Osmanlı-Floransa ilişkileri mukayeseli tarih metoduyla ve karşılıklı okumalar/incelemeler yapılarak ilginç ve kayda değer bilgiler ortaya konmuştur. Ayrıca aslında bir doktora tezinin kitaplaştırılmış hâli olan bu çalışmada Osmanlı-Floransa ilişkileri siyâsî, idâri, iktisâdî yönden incelenmiş, diplomasi, denizcilik/korsanlık cephesinden de bir araştırma yapılarak iki devlet arasındaki münâsebetlerin bir bütün olarak anlaşılması sağlanmıştır. Bu şekilde bütünsel yapılan çalışmalar her ne kadar bir "özet" mahiyetinde görülse de olaylar arasındaki kopukluğun olmamasını sağlamak da ayrıca bir çaba gerektirir, hele ki üzerinde neredeyse hiç çalışma yapılmamış bir konuda bazı şeyleri sıfırdan inşa etme gibi bir zorunluluk varsa. Kitabın içerisinde muhtelif yerlere yerleştirilen görsel malzemeler ile kitap renkli bir hâle getirilmiştir. Bu şekilde hem içerik olarak hem de görsel bakımdan zengin bir eser vücuda getirilmiştir.